

فرماندهی معظم کل قوا: «این هشت سال، مظهری از برترین صفاتی است که یک جامعه میتواند به آنها ببالد و از جوانان خودش انتظار داشته باشد. یعنی دفاع مقدس مظهر حماسه است، مظهر معنویت و دینداری است، مظهر آرمان خواهی است، مظهر ایثار و از خودگذشتگی است، مظهر ایستادگی و پایداری و مقاومت است، مظهر تدبیر و حکمت است..» (۱۳۸۸/۰۶/۲۴)

بررسی نقش تعاون رزم در دوران دفاع مقدس و معرفی الگوی تأثیر آن بر بنیة دفاعی ج.ا.ایران^۱

محمدجواد نصراله زاده^۲

تاریخ پذیرش: ۹۷/۰۸/۱۴

تاریخ دریافت: ۹۷/۰۳/۳۰

چکیده

بسترسازی مناسب به منظور دفاع همه‌جانبه و فراگیر در مقابل دشمنان انقلاب اسلامی، سبب اثرگذاری بر نگرش مردم و در نهایت حفظ هویت و همبستگی ملی و پایداری حضور مردم، پیشگیری از بروز آسیب‌های انسانی جنگ و کاهش روحیه و انگیزه نیروهای پشتیبانی‌کننده خواهد شد. این مهم از ابتدای شکل‌گیری انقلاب اسلامی و سپس شروع جنگ تحمیلی، با تشکیل بخشی به‌عنوان «تعاون رزم» ابتدا در سپاه پاسداران و سپس در بدنه سایر نیروهای مسلح دنبال شد. هدف اصلی این تحقیق دستیابی به چگونگی رسیدن به تقویت بنیة دفاعی از راه توجه به نقش و کارکرد تعاون رزم در دوران دفاع مقدس بوده که براساس این هدف و با توجه به بحث‌های نظری درخصوص جنگ، بنیة دفاعی و اقدام‌های تعاون رزم، الگوی مفهومی (اثرگذاری متغیرهای سه‌گانه ابعاد تعاون رزم بر شاخص‌های متغیر وابسته یعنی تقویت بنیة دفاعی) مورد توجه قرار گرفت. این تحقیق از نوع کاربردی- توسعه‌ای و با استفاده از روش پژوهش آمیخته با رویکرد اکتشافی و برگزاری جلسه خبرگی و مصاحبه‌های عمیق با فرماندهان دفاع مقدس انجام و پرسشنامه نیز در سطح استان‌های انتخابی میان رزمندگان دفاع مقدس توزیع گردید (نمونه‌گیری سهمیه‌ای). روایی ابزار اندازه‌گیری از طریق روش «لاوشه» و برای آزمون الگو نیز از تحلیل رگرسیونی استفاده شد. در نهایت با توجه به مطالعه دقیق اسناد و مدارک و مصاحبه‌های باز با متخصصین امر تعاون رزم و عملیات‌های دفاع مقدس و نیز با الهام از بحث‌ها و مذاکره‌های «جلسه خبرگی»، مسائل و موضوعات اساسی و محوری جنگ‌های آینده در قالب دو سناریوی «جنگ‌های فراصنعتی» و «جنگ‌های ناهمگون» مورد توجه قرار گرفته و نقش و کارکرد «تعاون رزم» در این دو نوع سناریو مطرح شد.

واژگان کلیدی: تعاون رزم، دفاع مقدس، جنگ تحمیلی، بنیة دفاعی، ایثارگران.

۱. این مقاله برگرفته از پروژه‌ای با عنوان «بررسی نقش تعاون و امور ایثارگران در دوران دفاع مقدس و تأثیر آن بر بنیة دفاعی کشور و ارائه الگوی مناسب و پیشنهادی لازم برای جنگ آینده» می‌باشد که در مرکز تحقیقات راهبردی دفاعی ستادکل نیروهای مسلح ج.ا.ایران توسط نویسنده به اجرا درآمده است.

۲. دکترای جامعه‌شناسی و عضو هیئت علمی (استادیار) دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی-

مقدمه

انقلاب اسلامی از ابتدای شکل‌گیری خود، در مواجهه با استکبار جهانی و دشمنان اسلام قرار گرفت و نقطه شروع دیگری از ایشار و از خودگذشتگی آغاز گردید. رویارویی مستقیم از همان ابتدای سال ۱۳۵۷ در مقابل ضدانقلاب داخلی و سپس شروع جنگ تحمیلی و ایستادگی مردم و نیروهای مسلح در مقابل دشمن خارجی، به تدریج موجب گردید در دفاع از آرمان‌های انقلاب اسلامی، عده‌ای از جهادگران و کارکنان نیروهای مسلح به فیض شهادت نائل گشته و یا اینکه مفقود، جانباز و آزاده شوند. بنابراین از همان ابتدا، توجه جدی و رسیدگی به آسیب‌های انسانی ناشی از جنگ و دفاع از انقلاب اسلامی و مبارزه با ضدانقلاب در کردستان مورد توجه جدی قرار گرفت. با روند رو به رشد شهید و مجروح شدن مردم و مدافعین انقلاب از سوی دشمنان نظام اسلامی، بخشی به‌عنوان «تعاون»، ابتدا در سپاه و سپس در بدنه سایر نیروهای مسلح ج.ا.ایران تشکیل گردید تا در جهت حمایت و رسیدگی به ایثارگران و آسیب‌دیدگان، ایفای مأموریت نموده و در طول هشت سال دفاع مقدس نیز، این بخش با تقدیم شهدا و جانبازان زیادی به فعالیت خود ادامه داد. در همین راستا و در یک نگاه کوتاه، می‌توان به دو عملکرد عمده تشکیلات «تعاون و امور ایثارگران» در طول دفاع مقدس به شرح زیر اشاره نمود:

(۱) خدمات تعاون (ایثارگران) در بخش عملیات و صحنه نبرد؛

(۲) اقدام‌های حمایتی و پشتیبانی.

۱. کلیات

۱-۱. بیان مسئله

جنگ (تهاجم و دفاع)، جزو ذاتی تاریخ همه جوامع و تمدن‌ها بوده است؛ حتی برخی اعتقاد دارند که ایجاد، گسترش و تعمیق پایه‌های تمدن‌ها و جوامع،

و نیز تضعیف و حتی زوال آنان، همیشه از مجرای جنگ می‌گذرد (بوتول، ۱۳۸۰: ۴)؛ البته نوع، میزان، شدت و عمق تهاجم و دفاع، متناسب با بسترهای تاریخی، شرایط و مناسبات اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و حتی عقیدتی، تغییر می‌نماید. (گیدنز، ۱۳۹۳: ۲۸۵) در میان بسترها، شرایط و عوامل اشاره شده، صبغه و وزن ارزش‌ها، آرمان‌ها و جهت‌گیری‌های دینی، قوی‌تر و مهم‌تر جلوه کرده که در این وضعیت، تمام کنش‌های انسان با وجه ماوراءالطبیعی معنا پیدا کرده و عوامل دیگر را تحت‌تأثیر قرار می‌دهد.

این فضای ارزشی و جهت‌گیری دینی، در هشت سال دفاع مقدس به‌طور کامل نمود پیدا کرد؛ زیرا عوامل و مؤلفه‌های مادی (تسلیحات، فناوری نظامی، امکانات ارتباطی و...)، در خدمت هدف‌های بزرگ‌تر و متعالی‌تر قرار داشت و از این‌رو، اثرگذاری غیرقابل پیش‌بینی را برجای گذارد. تمرکز محاسبه‌ها بر عوامل نامحسوس در جنگ، نقطه‌جداکننده ما در دفاع مقدس نسبت به دیگران بود.

در همین رابطه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) نیز می‌فرمایند: «مسئله شهید و ایثارگری کهنه‌شدنی نیست. این، موتور حرکت جامعه است... این، یک راهبرد حقیقی برای ملت ماست... آن کسانی که سعی می‌کنند نام ایثارگری، نام جهاد، نام شهادت، نام صبر و پایداری را در کشور ما از ذهن‌ها ببرند، این‌ها به دشمن ملت ایران خدمت می‌کنند».

دفاع فقط مواجهه مستقیم و نزدیک با دشمن نیست؛ زیرا، مجموعه‌های زیادی در پشت جبهه و نیز داخل عرصه رزم، اما در حمایت و کمک به پشتیبانی جنگ و صحنه نبرد وجود داشتند که تعاون رزم - و سپس مجموعه‌های ایثارگر - یکی از آن مجموعه‌هاست که به‌طور دقیق و کامل از صحنه رزم (کشف، گردآوری و انتقال شهدا و...) تا پشت جبهه (ارتباط مستمر با خانواده‌های ایثارگران) فعالیت داشته است.

۱. بیانات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در دیدار با خانواده معظم شهدا و ایثارگران استان همدان در تاریخ

مجموعهٔ ایثارگران ۴۰۰ گردان انصارالمجاهدین را در سراسر کشور در اختیار داشته و علاوه بر انتقال بیش از ۲۰۰ هزار پیکر مطهر شهدا در کل کشور، خدمات مختلف دیگری را نیز انجام داده که برخی از آن‌ها عبارتند از:

(۱) آموزش و تشکیلات (تهیهٔ پلاک شناسایی و آموزش و توجیه رزمندگان)؛

(۲) خبر و اطلاعات (تشکیل ستادهای خبری، مرکز آمار و اطلاعات و رصد)؛

(۳) توانبخشی و مددکاری فرهنگی (ارتباط و مشاوره با خانواده‌ها).

با وجود تعداد و تنوع کمی و کیفی خدمات‌رسانی به ایثارگران و نیز با توجه به اینکه نزدیک به ۱۳٪ قوانین و مقررات نیروهای مسلح ج.ا.ایران به امور ایثارگران اختصاص دارد، اما هنوز سازوکارهای کافی برای انجام خدمات‌رسانی جامع شکل نگرفته است؛ عدم توجه و رسیدگی کافی به خانواده‌های ایثارگران، سبب می‌شود که آن‌ها به‌طور غیرمعارف به مراکز نیروهای مسلح مراجعه، مسئولین و فرماندهان را درگیر کارهای اجرایی موردی نمایند. در این شرایط، مأموریت‌های مستقیم و اصلی فرماندهان و مسئولین نظامی - دفاعی که تمام اقدام‌ها و فعالیت‌های مجموعه‌های تعاون رزم، برای صحیح و به‌هنگام انجام دادن آن‌ها صورت پذیرفته است، روبه‌کندی خواهد گذارد و در نتیجه ساختار و کارکرد دفاعی لطمه خواهد دید.

این خط‌مشی کلان‌گرا، به‌طور طبیعی از مسیر نگاه واقع‌گرایانه و علمی به سیر تاریخی تشکیل، گسترش و توسعهٔ مجموعه‌های خدمات‌رسانی به ایثارگران، موسوم به «تعاون رزم» حرکت خواهد کرد. نگاه درست و انتقادی به گذشته و حال، تأکید و تلاش به تعمیق جنبه‌های مثبت و دوری از کاستی‌ها و عیب‌ها، سطح رضایت ایثارگران و خانواده‌های آن‌ها را افزایش داده و با تأثیرهای مثبتی که بر افکار و گرایش‌های قشرهای مختلف جامعه خواهد گذارد، پایه‌های ساختار دفاعی کشور را محکم‌تر

پی‌ریزی خواهد نمود. مقام معظم رهبری^(مد ظله‌العالی) نیز در این زمینه می‌فرماید:^۱

«خانواده شهیدان و ایثارگران از نظر تأثیر و ارزش، رفتار و حرکت، فقط با خود شهدا قابل مقایسه هستند، با هیچ قشر دیگری از انقلاب، این مجموعه قابل مقایسه نیستند ... اگر ما در زمینه‌های سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، آبادانی، عزت ملت، هر پیشرفتی در طول این ۲۷ سال کردیم، مرهون فداکاری آن کسانی است که در بحرانی‌ترین روزها و سخت‌ترین آزمون‌ها، سینه‌های‌شان را سپر کردند و رفتند در مقابل خطر ایستادند، هشیارانه و صبورانه مقاومت کردند و جنگیدند ... ملت ایران را به‌صورت یک نیروی شکست‌ناپذیر درآوردند ... این اقتدار معنوی را همین جوان‌ها برای ما به‌وجود آوردند ... شهدا خودشان متحول شدند و در ارواح جوانان ما و مردم ما تحول آفرینند.»

باتوجه به این موارد، مسئله اصلی تحقیق، فقدان الگوی ارتباط اثرگذار میان اقدام‌ها و فعالیت‌های «تعاون رزم» در دوران دفاع مقدس در «تقویت بنیه دفاعی کشور» خواهد بود. درواقع، با تمرکز بر نقش‌های متنوع «تعاون رزم»، تلاش بر این است که اثرگذاری آن را بر تقویت بنیه دفاعی کشور، مورد توجه قرار دهیم.

۱-۲. اهمیت و ضرورت تحقیق

ضرورت و اهمیت پرداختن به این موضوع، به شرح زیر می‌تواند مورد توجه قرار گیرد:

- (۱) زحمت‌ها، تلاش‌ها و ایثارگری‌های رزمندگان بیش از گذشته برجسته‌تر و شفاف‌تر می‌شود؛
- (۲) اشتراک احساسی و دردمندی مشترک در برابر مصیبت‌ها، ناملایمت‌ها و مشکلات ایثارگران به‌صورت یک امر مستمر و پایدار نمودار می‌شود؛

۱. بیانات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در دیدار با خانواده معظم شهدا و ایثارگران در تاریخ ۱۳۸۶/۲/۲۷.

- (۳) جهت دفاع همه‌جانبه و فراگیر در مقابل دشمنان انقلاب اسلامی، بسترسازی مناسب صورت می‌گیرد؛
- (۴) مقبولیت و در نتیجه اثرگذاری بر نگرش مردم و در نهایت حفظ هویت، همبستگی ملی و استمرار حضور مردم، بالاتر می‌رود؛
- (۵) زمینه کارآمدی و پویایی نیروی انسانی در سازمان‌های نظامی - دفاعی از طریق پیوند مستقیم با ایثارگران ایجاد می‌شود؛
- (۶) بسترهای لازم برای اثرگذاری در «جنگ‌های آینده»، با اهمیت دادن به زحمات‌ها و کوشش‌های متعهدانه ایثارگران فراهم می‌شود؛
- (۷) از بروز آسیب‌های انسانی جنگ در آینده پیشگیری می‌شود؛
- (۸) از کاهش روحیه و انگیزه‌های پشتیبانی‌کننده جلوگیری به عمل می‌آید.
- نگاه عمیق و علمی به نقش و کارکردهای متنوع و متعدد تعاون رزم در دوران دفاع مقدس (گذشته)، ما را در توصیف و تبیین شرایط حاضر مجموعه‌های ایثارگران و چگونگی تعامل آن‌ها با «ایثارگران و خانواده‌هایشان» کمک خواهد کرد (حال)؛ همچنین، با اثرگذاری مستقیم و غیرمستقیم مثبت تمرکز بر چگونگی، نوع و میزان خدمات‌رسانی به ایثارگران، بر روی قشرها و گروه‌های مختلف جامعه و نیز تمرکز بر جنبه‌های گوناگون جنگ‌های آینده، امکان ارتقای آمادگی دفاعی کشور فراهم خواهد شد (آینده).

۳-۱. پیشینه تحقیق

تحقیق حاضر که حاوی سه زیرموضوع «تعاون رزم»، «بنیه دفاعی مبتنی بر آن» و «پیشنهادهایی برای جنگ آینده» است و در قالب کلی مطالعه بخشی از تاریخ «دفاع مقدس»^۱ قرار می‌گیرد، منحصر به فرد بوده و بررسی‌های محقق در کارهای پژوهشی

صورت گرفته، به این نتیجه اولیه انجامید که در مورد موضوع ویژه «تعاون رزم» و «تأثیر آن در بنیة دفاعی» و نیز تلاش جهت پیشنهادهایی برای جنگ آینده، هیچ کار مستقلى صورت نگرفته و تنها برخی فعالیت‌های پژوهشی که حوزه‌ها و قلمروهای محدودتری از تاریخ دفاع مقدس مشتمل بر بحث‌های رزم و پشت جبهه (پشتیبانی‌کننده از رزم) را منعکس می‌کرد، وجود داشت. به‌عنوان مثال، پروژه تحقیقاتی «بررسی و مستندسازی فرایند و شیوه‌های خدمات روحی و حمایتی رزمندگان در دوران دفاع مقدس و اکتشاف راهبردهای آن و ارائه پیشنهادهای لازم» که توسط آقای بهنام صفایی و به‌سفارش گروه مدیریت راهبردی و منابع انسانی مرکز تحقیقات راهبردی دفاعی انجام شده، یکی از این فعالیت‌های پژوهشی است که به دنبال یافتن پاسخ به این سؤال اصلی بوده که «راهبردهای حاکم بر خدمات حمایتی رزمندگان دفاع مقدس کدام است؟». در همین راستا، مهم‌ترین راهبردهایی که وی در یافته‌های خود به آن دست یافته، به شرح زیر می‌باشد:

- (۱) ترویج ضرورت به‌دست آوردن مهارت‌های نظامی جهت ورود به دوره آموزشی؛
- (۲) تقویت روحیه معنوی، ولایی، عشق به اسلام، روحانیت و ارزش‌های شهدا و جانبازان؛
- (۳) ترویج وحدت فرماندهی در جنگ؛
- (۴) ارائه خدمات واسطه‌ای به‌منظور افزایش رفاه؛
- (۵) ارتقای جایگاه حقوقی شهدا و کشته‌شدگان دوران جنگ و اسیران؛
- (۶) پرداخت مستمری به بازماندگان شهدا و معلولان جنگ و انقلاب اسلامی؛
- (۷) پشتیبانی آموزشی از رزمندگان و ایثارگران انقلاب اسلامی و جنگ تحمیلی؛
- (۸) اعطای نشان‌های قهرمان‌پرور به رزمندگان؛
- (۹) پشتیبانی در حوزه اشتغال جانبازان، رزمندگان، شهدا، آزادگان و فرزندان آن‌ها؛
- (۱۰) پاسخگویی سریع به خانواده آسیب‌دیدگان دفاع مقدس. (صفایی، ۱۳۸۷)

البته روشن است که با مطالعه فعالیت‌های پژوهشی که در گذشته صورت گرفته، به‌طور طبیعی فضای ذهنی و جهت‌گیری پژوهشی و کاربردی محقق، غنی‌تر شده و بهتر می‌تواند مؤلفه‌ها و موضوع‌های اصلی این پروژه را تعقیب و سازماندهی نماید. بنابراین، مطالعه آن‌ها در تحکیم این مسیر به ما کمک نموده‌اند.

۱-۴. سؤال‌های تحقیق

۱-۴-۱. سؤال اصلی

نقش تعاون رزم (ایثارگران) در دوران دفاع مقدس و الگوی راهبردی در تقویت بنیه دفاعی کشور چگونه بوده است؟

۱-۴-۲. سؤال‌های فرعی

- (۱) تعاون رزم در دوران دفاع مقدس چه نقش‌هایی ایفا نموده است؟
- (۲) تعاون رزم در دوران دفاع مقدس چه کارکردهایی داشته است؟
- (۳) با چه شاخص‌هایی می‌توان ماهیت و اقدام‌های تعاون رزم را در تقویت بنیه دفاعی کشور شناسایی نمود؟
- (۴) الگوهای به‌کارگرفته شده در تعاون رزم کدام‌اند؟
- (۵) الگوهای به‌کارگرفته شده در تعاون رزم تا چه اندازه در جنگ آینده مفید خواهند بود؟

۱-۵. هدف‌های تحقیق

۱-۵-۱. هدف اصلی

تدوین الگوی راهبردی «تعاون رزم» (امور ایثارگران) در جهت تقویت بنیه دفاعی کشور برای جنگ آینده.

۱-۵-۲. هدف‌های فرعی

- (۱) تبیین انواع مختلف خدمات و اقدام‌های تعاون رزم نسبت به جامعه هدف در طول دفاع مقدس؛
- (۲) تبیین خدمات و پشتیبانی رزم زیرمجموعه‌های مشابه تعاون رزم؛
- (۳) تبیین چگونگی ارتباط انواع مختلف خدمات و اقدام‌های تعاون رزم با تقویت بنیه دفاعی کشور؛
- (۴) توصیف ویژگی‌ها و شرایط جنگ آینده و الگوی مناسب برای تعاون رزم در آن.

۱-۶. روش تحقیق

این تحقیق از نوع کاربردی- توسعه‌ای و به جهت تنوع و پیچیدگی موضوعی و نوع رجوع به واقعیت‌های مورد مطالعه، به صورت آمیخته با رویکرد «اکتشافی» و «مصاحبه‌های عمیق» با فرماندهان دفاع مقدس و نیز در حالت کمی، توزیع پرسشنامه در سطح استان‌های انتخابی میان رزمندگان دفاع مقدس می‌باشد. (پیمایش و پرسشنامه سؤال‌های بسته). رجوع به اسناد و مدارک تاریخی و نیز برپایی جلسه خبرگی و میز اندیشه‌ورزی با حضور صاحب‌نظران تعاون رزم انجام پذیرفت. جامعه آماری این تحقیق کلیه ایثارگران (طبق تعریف رسمی) کشور بودند که در دو بخش فرماندهان و مسئولین تعاون رزم در دفاع مقدس و جامعه رزمندگان تفکیک شدند.

براساس فرمول نمونه‌گیری کوکران، حجم نمونه مورد نیاز با سطح اطمینان ۹۵ درصد، $P=0.5$ و فاصله اطمینان (یا خطای نمونه‌ای) ۱ درصد، ۴۵۰۰ نفر در نظر گرفته شد. با توجه به شیوه نمونه‌گیری در این تحقیق که به صورت سهمیه‌ای براساس استان‌ها و خوشه‌های استانی در نظر گرفته شده، استان‌های همگن براساس جدول شماره‌های (۱) و (۲)، در یک خوشه قرار گرفته و پرسشنامه‌ها توزیع گردید.

همچنین از آنجا که این تحقیق با روش نظریه‌مبنایی صورت گرفته، متن مصاحبه‌ها با مطالعه دقیق و استخراج تفاسیر و بخش‌هایی که شامل واحد معنایی می‌باشد، مورد کدگذاری قرار گرفته و پس از کدگذاری، استخراج مفاهیم با مقایسه و طبقه‌بندی کدها مبتنی بر اینکه به یک جنبه مشترک اشاره داشته باشند، صورت گرفته است (سؤال‌های طرح‌شده در مصاحبه‌ها در قالب پرسشنامه باز در بخش «پیوست» گزارش نهایی پروژه قابل دسترس می‌باشد).

جدول شماره (۱): درصد رزمندگان حاضر در جبهه‌ها به تفکیک هر استان

ردیف	نام استان	درصد رزمندگان	ردیف	نام استان	درصد رزمندگان
۱	آذربایجان شرقی	۳٪	۱۶	قزوین	۱٪
۲	آذربایجان غربی	۲٪	۱۷	قم	۱/۵٪
۳	اردبیل	۲٪	۱۸	کردستان	۱٪
۴	اصفهان	۹٪	۱۹	کرمانشاه	۴٪
۵	ایلام	۱٪	۲۰	کرمان	۳٪
۶	بوشهر	۲٪	۲۱	کهگیلویه و بویراحمد	۲٪
۷	استان تهران	۲/۵٪	۲۲	گلستان	۲٪
۸	تهران	۱۳/۵٪	۲۳	گیلان	۲/۵٪
۹	چهارمحال و بختیاری	۱٪	۲۴	لرستان	۲/۵٪
۱۰	خراسان	۱۳/۵٪	۲۵	مازندران	۴٪
۱۱	خوزستان	۵/۵٪	۲۶	مرکزی	۳/۵٪
۱۲	زنجان	۱٪	۲۷	هرمزگان	۰/۵٪
۱۳	سمنان	۱/۵٪	۲۸	همدان	۲/۵٪
۱۴	سیستان و بلوچستان	۰/۵٪	۲۹	یزد	۲/۵٪
جمع کل		۱۰۰٪			

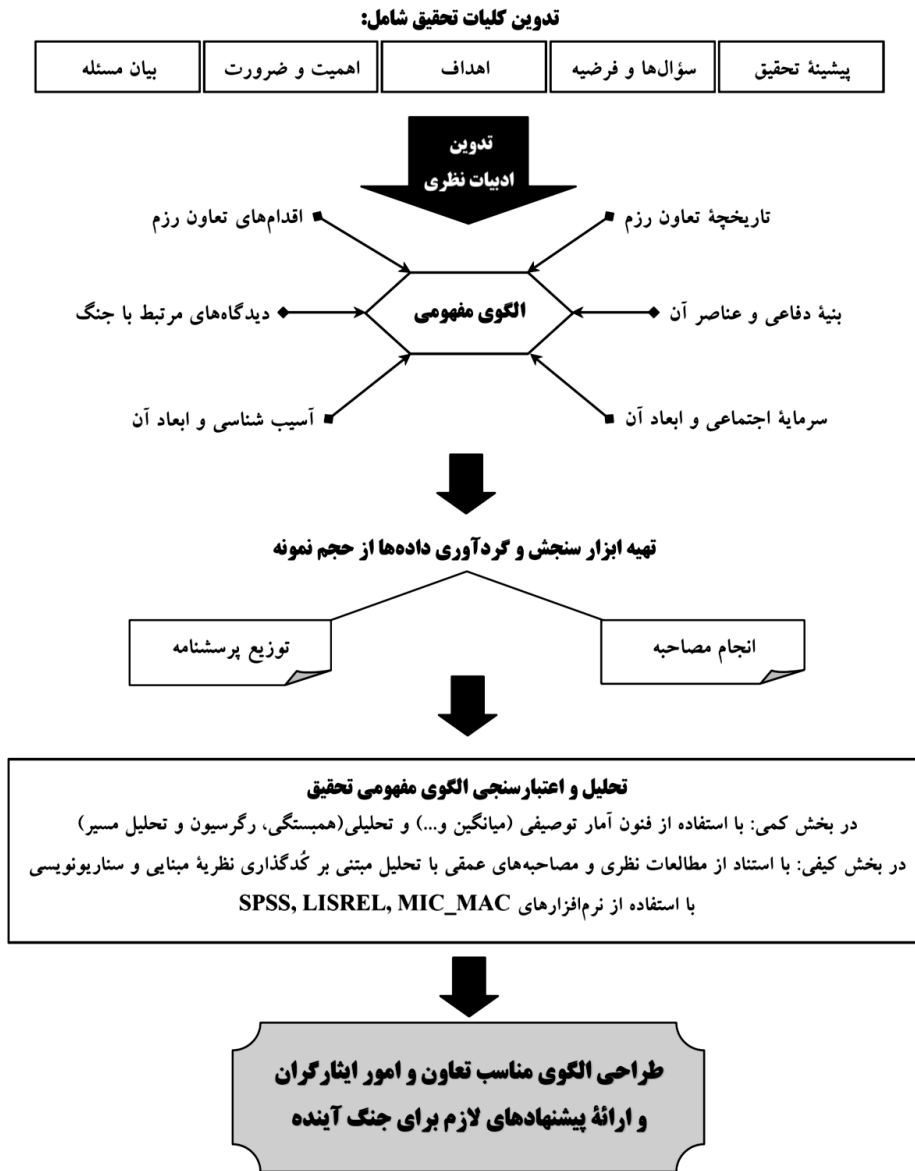
(منبع: گزارش آماری اداره ایتارگران ستادکل نیروهای مسلح، ۱۳۸۰)

جدول شماره (۲): درصد رزمندگان حاضر در جبهه‌ها به تفکیک استان‌های همگن و تعیین استان هدف

ردیف	تقسیم‌بندی منطقه‌ای استان‌ها	مجموع درصد رزمندگان	نام استان هدف
۱	آذربایجان شرقی، آذربایجان غربی و اردبیل	۷٪	آذربایجان شرقی
۲	اصفهان، چهارمحال و بختیاری و یزد	۱۲/۵٪	اصفهان
۳	کرمانشاه، ایلام و کردستان	۶/۵٪	کرمانشاه
۴	هرمزگان و بوشهر	۲/۵٪	بوشهر
۵	فارس و کهگیلویه و بویراحمد	۱۱٪	فارس
۶	تهران، استان تهران و سمنان	۱۷/۵٪	تهران
۷	خراسان	۱۳/۵٪	خراسان
۸	خوزستان و لرستان	۸٪	خوزستان
۹	زنجان، قزوین و همدان	۴/۵٪	همدان
۱۰	کرمان و سیستان و بلوچستان	۳/۵٪	کرمان
۱۱	مرکزی و قم	۵٪	مرکزی
۱۲	مازندران، گیلان و گلستان	۸/۵٪	مازندران

(منبع: گزارش آماری اداره ایتارگران ستادکل نیروهای مسلح، ۱۳۸۰)

در این تحقیق، روایی ابزار اندازه‌گیری از طریق روش «لاوشه»^۱ مورد بررسی قرار گرفته و برای تعیین ضرایب روایی از طریق فرمول لاوشه، از تعداد ۱۶ نفر داور، متخصص و خبره خواسته شد تا هر سؤال را در دو گزینه «مرتبط» و «مرتبط اما نیاز به بازبینی» ارزیابی کنند. پایایی پرسشنامه نیز از طریق روش تعیین ضریب آلفای کرونباخ تعیین شد. پس از اجرای پرسشنامه و گردآوری اطلاعات با حجم نمونه ۳۰ نفری، ضریب‌های آلفای کرونباخ پرسشنامه درخصوص کل پرسشنامه، مؤلفه‌ها و سؤال‌های پرسشنامه محاسبه شد.

شکل شماره (۱): فرآیند انجام تحقیق (نقشه راه)

۲. ادبیات و مبانی نظری تحقیق

۱-۲. تعریف مفاهیم

- **بنیه دفاعی:** متشکل از عناصر مادی و غیرمادی (امور ذهنی، احساسی و ادراکی)، داخلی و خارجی است که یا درعمل در استفاده نظامی بوده و یا در هنگام ضرورت، می‌توانند بدون تأخیری ناپذیرفتنی (گراف)، برای رفع انواع تهدیدها (سخت و نرم) و در جهت تحقق هدف‌های دفاعی به کار گرفته شوند. (محقق ساخته)

- **ایثارگران:** ایثارگر در قانون به کسی گفته می‌شود که برای استقرار و حفظ دستاوردهای انقلاب اسلامی و دفاع از کیان نظام ج.ا.ایران و استقلال و تمامیت ارضی کشور، مقابله با تهدیدها و تجاوزهای دشمنان داخلی و خارجی انجام وظیفه نموده و شهید، مفقودالثر، جانباز، اسیر، آزاده و رزمنده شناخته شود. بر آن اساس، افرادی «ایثارگر» تلقی می‌شوند که یکی از شرایط زیر را داشته باشند:

(۱) رزمندگانی که حداقل ۶ ماه متوالی یا ۹ ماه متناوب در جبهه‌های نبرد حق علیه باطل در فاصله زمانی ۱۳۵۹/۶/۳۱ تا ۱۳۶۷/۵/۲۹ (تاریخ آتش‌بس) خدمت نموده باشند؛

(۲) آزادگان، اسیران و مفقودین؛

(۳) جانبازان. (قانون جامع خدمات‌رسانی به ایثارگران، ۱۳۹۱)

- **تعاون:** مجموعه اقدام‌ها و فعالیت‌هایی که در ارتباط با رزمندگان، ایثارگران و خانواده‌های آن‌ها بوده و توسط یک تشکیلات رسمی زیر نظر واحدهای امور پرسنلی در هر ستاد نیرو یا لشکر و تیپ رزمی انجام می‌گیرد. این مجموعه اقدام‌ها و فعالیت‌ها در سه بعد به صورت زیر انجام می‌پذیرد:

الف) **بُعد پیشگیرانه:** دلالت بر اقدام‌هایی دارد که از «مفقودبودن» رزمندگان جلوگیری نماید؛ مانند توزیع کارت و پلاک، اصلاح و به‌روزرسانی قوانین مربوط به ایثارگران، تلاش برای حفظ جان رزمندگان و ... .

ب) بُعد واپاشی (کنترلی): دلالت بر اقدام‌هایی برای متناسب کردن فعالیت‌های مهم تکمیلی بُعد پیشگیرانه مانند پاسخگویی فوری به فرماندهان و خانواده‌های رزمندگان با ایجاد مرکز آمار رزمندگان، گردآوری و انتقال پیکرهای مطهر شهدا و... دارد.

ج) بُعد پایشی: دلالت بر اقدام‌های کلان‌تر و دامنه‌دارتر جهت ارتقای وضعیت جسمی - روحی رزمندگان و خانواده‌های آنها دارد؛ مانند خدمات مشاوره، مددکاری، پیگیری فرایند درمانی، گرفتن مطالبه‌های ایثارگران و... .

۲-۲. دیدگاه‌های مرتبط با جنگ

«جنگ» را باید واقعیت اجتماعی^۱ دو وجهی دانست؛ زیرا از یک‌سو، یکی از بدیهی‌ترین پدیده‌های زندگی اجتماعی است و از سوی دیگر، هیچ پدیده دیگری در زندگی آدمیان به پیچیدگی آن نیست. انسان‌ها به اندازه‌ای با جنگ درآمیخته‌اند که گویی آن را طبیعی و غیرقابل اجتناب می‌دانند. اما درعین حال، به اندازه‌ای از آن نفرت دارند که همیشه در جهت خاموش کردن و متوقف ساختن آن تلاش نموده‌اند. سازمان‌ها و مجموعه‌های درگیر جنگ در دو حوزه مفهومی قرار می‌گیرند:

(۱) در حوزه نخست (درون‌سازمانی)^۲، رویکرد کلی به موضوع «دیوان‌سالاری»^۳ معطوف می‌شود؛ مطابق این دیدگاه، از نظر صاحب‌نظران سازمان و دیوان‌سالاری (وبر، فوکو، کروزیه، مرتون و...) دو مؤلفه مهم هر سازمان، «رسمی شدن»^۴ و «حرفه‌ای شدن»^۵ است؛ به نظر می‌رسد این دو مؤلفه، که بر بستر «عقلانیت»^۶ و

1. Social Fact
2. Intra Organization
3. Bureaucracy
4. Formalization
5. Professionalization
6. Rationality

در فرایند «تمایزپذیری»^۱ قرار می‌گیرند، در تحلیل نهایی به وجوه شکلی و محتوایی هر سازمان دلالت می‌کنند.

در حوزه دوم (برون سازمانی)^۲، رویکرد کلی به موضوع «نظام» است که هر سازمان را به‌عنوان «خُرده‌نظام»^۳ احاطه نموده است. این حوزه، تحلیل اصلی را به جنبه‌های بیرون از سازمان یعنی بستر تاریخی یک جامعه سوق می‌دهد؛ هر جامعه در مسیر تغییرات اجتماعی، اقتصادی، فناورانه و سیاسی، ممکن است در سطحی از «تکامل فنی - اجتماعی»^۴ (بوتول، ۱۳۶۴؛ می‌یر، ۱۳۷۵) و شاید در سطحی از دیوان‌سالاری قرار گیرد؛ به‌نظر می‌رسد ارتباط نزدیک امواج تمدنی یعنی کشاورزی، صنعتی، خدماتی یا «پسا صنعتی»^۵، زمینه‌های اصلی حرفه‌ای شدن یا حتی اعتقادی شدن سازمان را ایجاد خواهد کرد و این امر به‌طور حتم تأثیرهای خود را بر تحولات آینده خواهد گذارد. آنچه مهم به‌نظر می‌رسد، چگونگی اثرپذیری سازمان‌های نظامی از تحولات فنی - فناورانه و سایر تحولات مهم اجتماعی، سیاسی و سازمانی است؛ چرا که تأثیر متقابل انقلاب صنعتی و سیاسی بر یکدیگر، باعث دگرگونی بنیادی در انواع و اشکال جنگ، پیدایش ارتش‌های مردمی، تحول در ساختار داخلی دیوان‌سالاری ارتش و... گردید. (Janowitz, 1964)

۲-۳. جنگ‌های ناهمگون (نامتقارن)

تاریخچه جنگ را از اواسط قرن بیستم، می‌توان «برهه گسترش فزاینده منازعه‌های ناهمگون» نامید. پدیدارشدن عدم‌همگونی در سیاست جهانی، با ناهمگون شدن جنگ

-
1. Differentiation
  2. Extra Organization
  3. Sub-System
  4. Techno Social Evolution
  5. Post-Industrial

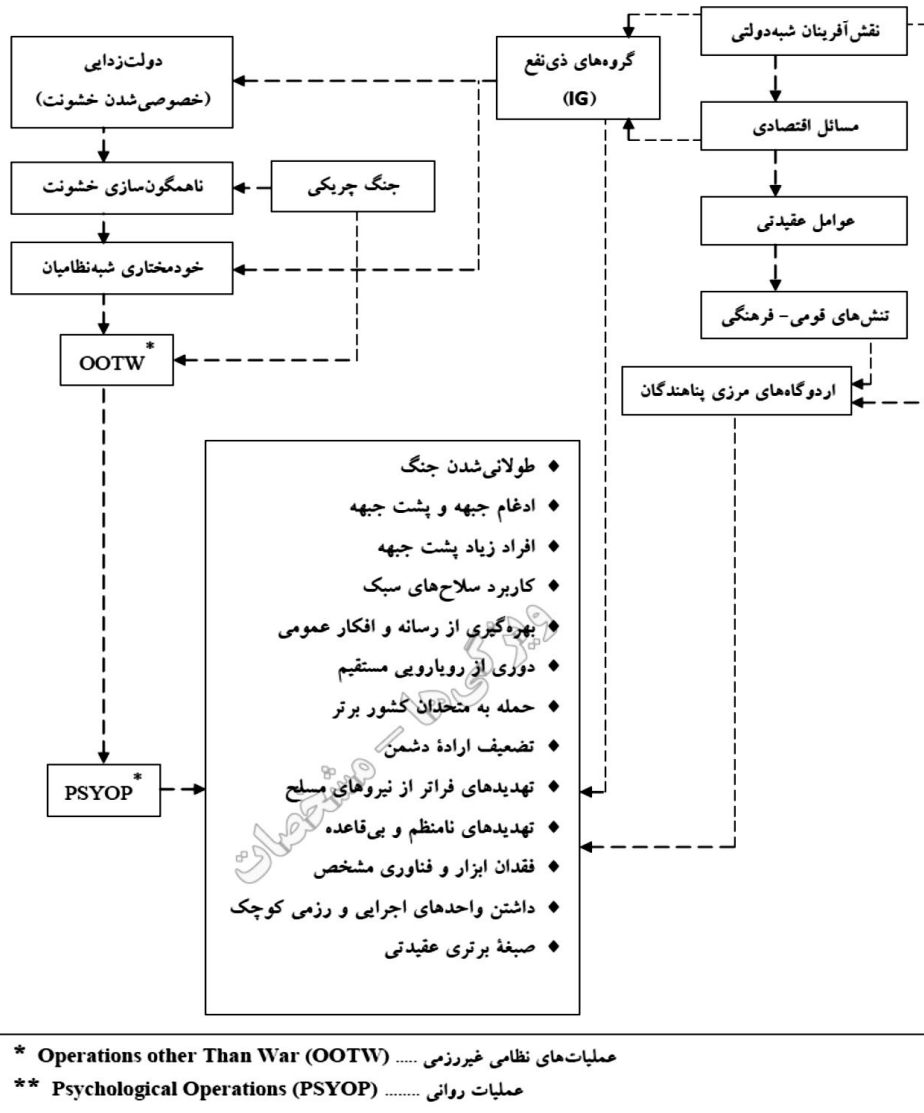
از طریق جابه‌جایی مناطق جنگی، تغییر تعریف ابزار جنگ و استفاده از منابع جدید، همراه بوده است.

جنگ ناهمگون نیازمند به‌کارگیری هم‌زمان نیروهای پیش‌بینی نشده و به‌ویژه غیرقابل تصور (مانند غیرنظامیان)، استفاده از سلاح‌هایی که ابزارهای دفاعی دشمن برای مقابله با آن‌ها هنوز انطباق لازم را نیافته‌اند (مانند سلاح‌های کشتار جمعی)، استفاده از روش‌هایی که جنگ متعارف را رد می‌کند (مانند جنگ چریکی و تروریسم)، استفاده از مکان‌های غیرقابل پیش‌بینی برای مقابله با دشمن (مانند مرکز شهرها و مکان‌های عمومی) و اصل غافلگیری است که از مهم‌ترین اصول جنگ ناهمگون می‌باشند.

جنگ ناهمگون به بسیاری از بازیگران صحنه نبرد که به‌غیر از ابزارهای نظامی ساده و بسیار محدود چیزی در اختیار ندارند، اجازه می‌دهد از قابلیت آسیب‌رسانی غیرمتناسب با ابزارهای نظامی‌شان برخوردار شوند. (کورمونت، ۱۳۸۵: ۳۹-۳۳) در جنگ‌های ناهمگون، نقش دولت‌ها مانند گذشته نیست؛ دولت‌ها نقش قدرت انحصاری جنگ را از دست داده و نقش آفرینان شبه‌دولتی و در برخی موارد خصوصی، جای آن‌ها را گرفته‌اند. (مونکلر، ۱۳۸۴: ۳)

سه فرایند تکاملی در جنگ‌های نوین قابل مشاهده است: الف) دولت‌زدایی و به‌عبارتی دیگر، خصوصی‌شدن خشونت جنگی؛ این فرایند، به‌علت ارزان بودن نسبی شیوه جنگ‌های بی‌واسطه در جنگ‌های نوین امکان‌پذیر شد؛ چرا که سلاح‌های سبک را می‌توان به‌آسانی و با قیمت مناسب تهیه کرد و استفاده از آن‌ها نیز نیاز چندانی به آموزش بلندمدت ندارد؛ ب) این ارزانی با دومین فرایند جنگ‌های نوین، یعنی ناهمگون‌سازی خشونت جنگی مرتبط است و ج) سومین ویژگی جنگ‌های نوین، استقلال تدریجی یا خوداتکایی است. (رک. شکل شماره ۲)

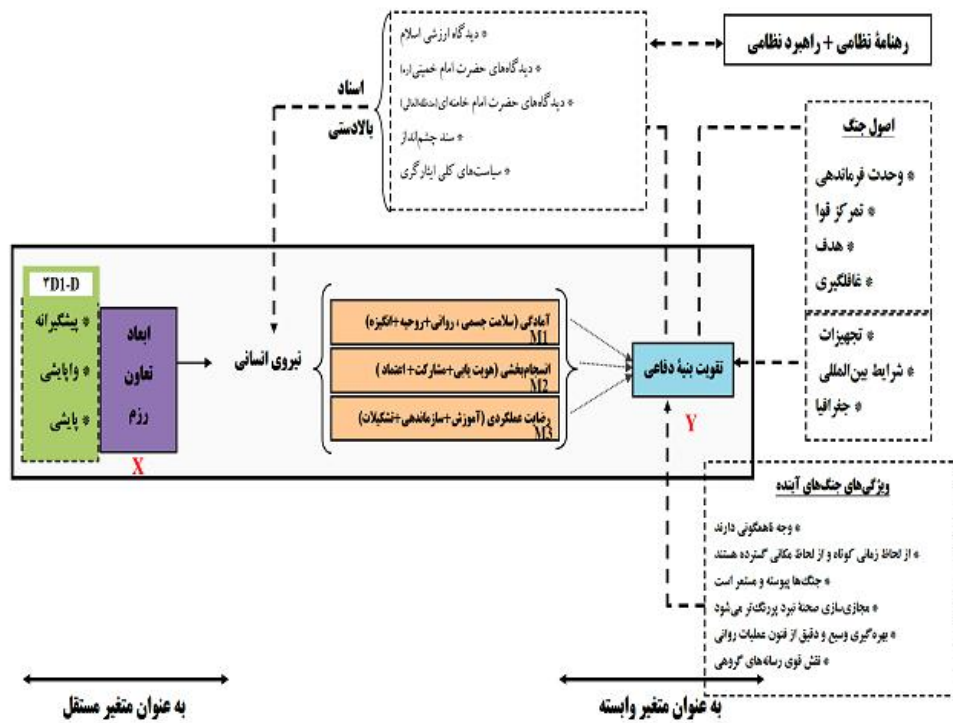

شکل (۲): محورهای اصلی جنگ‌های نوین (وجه ناهمگون)

(منبع: نظر تلفیق‌کننده مباحث از سوی نگارنده)

باتوجه به مباحث و موضوعات نظری و با تمرکز بر الگوی ارزشیابی «سیپ»^۱ که در زمره «جهت گیری نظام مند مدیریت» بوده و نیز با الهام از مفاهیم سرمایه اجتماعی، بنیه دفاعی و توان یا آمادگی رزم (با تأکید بر وجه نرم افزاری یا نیروی انسانی)، الگوی اولیه تحقیق طراحی شد. همان گونه که در الگوی مفهومی دیده می شود، متغیرهای سه گانه ابعاد تعاون رزم (پیشگیرانه، واپاشی و پایش) بر شاخص های متغیر وابسته یعنی تقویت بنیه دفاعی اثرگذار هستند. این شاخص ها عبارتند از: آمادگی، انسجام بخشی و رضایت عملکردی.

شکل شماره (۳): الگوی مفهومی اولیه ارتباط مفاهیم و متغیرهای اصلی تحقیق

۱. (Cipp): الگوی ارزشیابی برخاسته از رویکرد مبتنی بر مدیریت

۳. تجزیه و تحلیل داده‌ها و یافته‌های تحقیق

در بخش کمی، فنون آمار توصیفی و تحلیلی (همبستگی، رگرسیون و تحلیل مسیر) و در بخش کیفی، تحلیل مصاحبه‌های عمقی مبتنی بر کُدگذاری نظریه مبنایی، در دستورکار قرار گرفت. وجه آینده‌پژوهانه تحقیق و سناریوهای جنگ آینده نیز با نرم‌افزار «میک‌مک^۱» تعیین گردید.

جدول شماره (۳): فراوانی سیمای پاسخگویان به تفکیک استان محل سکونت

استان محل	فراوانی	درصد	درصد فراوانی
آذربایجان شرقی	۳۱۵	٪۷	٪۷
اصفهان	۵۶۲	٪۱۲.۵	٪۱۹.۵
کرمانشاه	۲۹۳	٪۶.۵	٪۲۶
بوشهر	۱۱۲	٪۲.۵	٪۲۸.۵
فارس	۴۹۵	٪۱۱	٪۳۹.۵
تهران	۷۸۸	٪۱۷.۵	٪۵۷
خراسان	۶۰۷	٪۱۳.۵	٪۷۰.۵
خوزستان	۳۶۰	٪۸	٪۷۸.۵
همدان	۲۰۳	٪۴.۵	٪۸۳
کرمان	۱۵۷	٪۳.۵	٪۸۶.۵
مرکزی	۲۲۵	٪۵	٪۹۱.۵
مازندران	۳۸۳	٪۸.۵	٪۱۰۰
جمع کل	۴۵۰۰	٪۱۰۰	

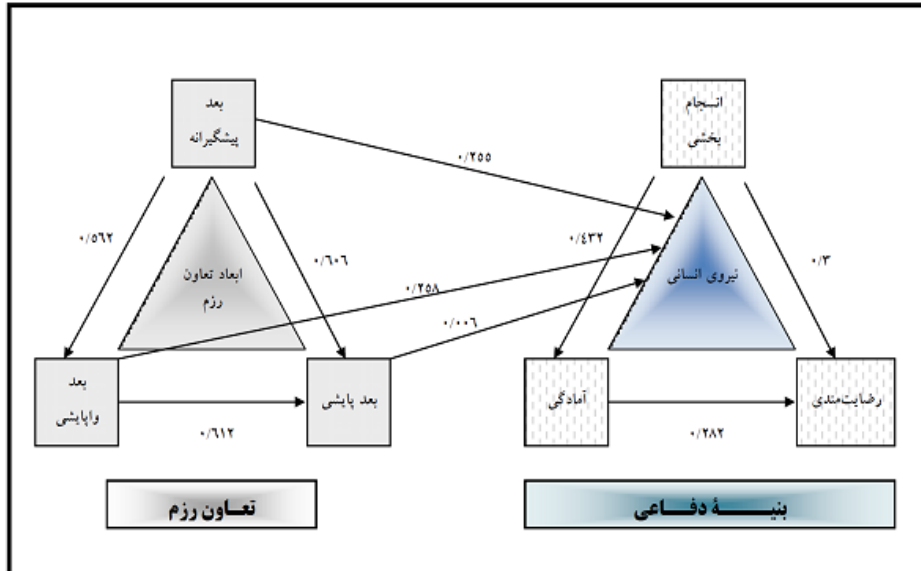
برای آزمون الگوی این تحقیق از تحلیل رگرسیونی استفاده شد که با استفاده از رگرسیون چندمتغیری و به روش گام‌به‌گام، سه متغیر اقدام‌های پیشگیرانه، واپاشی و پایشی تعاون رزم، در معادله رگرسیونی با متغیر وابسته نیروی انسانی قرار داده شد. در پایان، ارتباط بین متغیرهای مستقل و وابسته به شرح جدول شماره (۴) نشان داده شده است:

جدول شماره (۴): آزمون معناداری ارتباط متغیرهای مستقل (تعاون رزم) با متغیر وابسته (نیروی انسانی)

		نیروی انسانی	بعد پیشگیرانه	بعد واپاشی	بعد پایشی
Pearson Correlation	نیروی انسانی	۱/۰۰۰	۰/۳۵۱	۰/۳۴۹	۰/۲۷۶
	بعد پیشگیرانه	۰/۳۵۱	۱/۰۰۰	۰/۵۶۲	۰/۶۰۶
	بعد واپاشی	۰/۳۴۹	۰/۵۶۲	۱/۰۰۰	۰/۶۱۲
	بعد پایشی	۰/۲۷۶	۰/۶۰۶	۰/۶۱۲	۱/۰۰۰
Sig. (1-tailed)	نیروی انسانی	.	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
	بعد پیشگیرانه	۰/۰۰۰	.	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
	بعد واپاشی	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	.	۰/۰۰۰
	بعد پایشی	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	.
N	نیروی انسانی	۴۵۰۰	۴۵۰۰	۴۵۰۰	۴۵۰۰
	بعد پیشگیرانه	۴۵۰۰	۴۵۰۰	۴۵۰۰	۴۵۰۰
	بعد واپاشی	۴۵۰۰	۴۵۰۰	۴۵۰۰	۴۵۰۰
	بعد پایشی	۴۵۰۰	۴۵۰۰	۴۵۰۰	۴۵۰۰

جدول شماره (۵): انحراف معیار استاندارد و میانگین متغیرها

	میانگین	انحراف معیار استاندارد	تعداد
نیروی انسانی	۲/۸۸۴۲	۱/۰۶۴۷۷	۴۵۰۰
بعد پیشگیرانه	۲/۹۲۶۰	۰/۹۴۰۱۲	۴۵۰۰
بعد واپاشی	۳/۲۶۶۹	۰/۹۰۴۹۶	۴۵۰۰
بعد پایشی	۳/۱۴۰۰	۱/۰۰۵۶۳	۴۵۰۰

شکل شماره (۴): ضرایب مسیر اقدام‌های مؤثر تعاون رزم بر بنیه دفاعی

باتوجه به جدول‌های بالا و ضرایب «بتا» معادله رگرسیون به شرح زیر می‌باشد:

$$E(Y|X_1, X_2, X_3) = 1.278 + 0.258X_1 + 0.255X_2 + 0.006X_3$$

(اقدام‌های پایشی) $\times 0.006 +$ (اقدام‌های پیشگیرانه) $\times 0.255 +$ (اقدام‌های واپایشی) $\times 0.258 + 1.278 =$ بنیه دفاعی

باتوجه به وزن‌های بتا، انجام اقدام‌های واپایشی، مهم‌ترین نقش را در میان ابعاد تعاون رزم بر نیروی انسانی دارد؛ زیرا تغییری به اندازه یک واحد انحراف معیار در اقدام‌های واپایشی، موجب 0.258 انحراف معیار تغییر در نیروی انسانی می‌شود؛ درحالی‌که این موضوع در مورد اقدام‌های پیشگیرانه و پایشی، به ترتیب 0.255 و 0.006 می‌باشد.

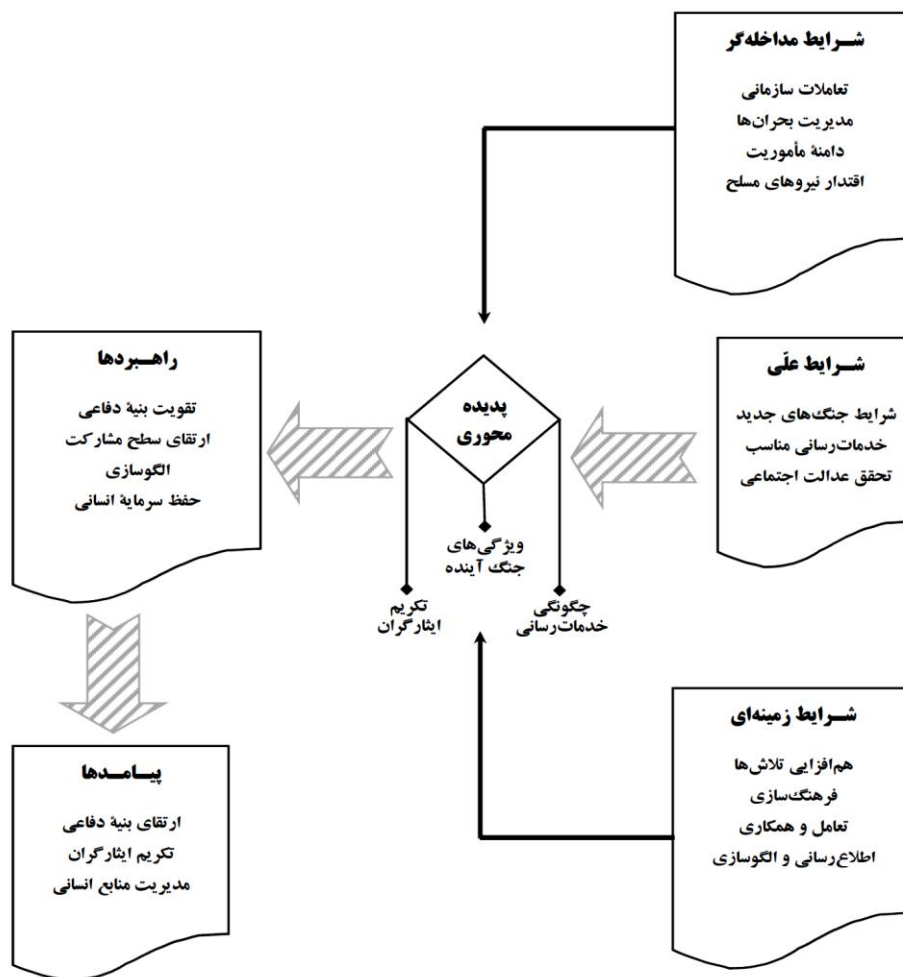
در رابطه با چگونگی انجام مصاحبه‌ها، با انجام مصاحبه اولیه و مقدماتی، نظرها و دیدگاه‌های تعدادی از نخبگان حوزه تعاون و اיתارگران گردآوری و در نهایت با بهره‌گیری از نتایج به دست آمده، اقدام به تنظیم محورهای مصاحبه اصلی و نهایی و انجام آن با تعداد مناسبی از دست‌اندرکاران و صاحب‌نظران حوزه ایتارگران شده است.

تجزیه و تحلیل داده‌های مصاحبه‌ها با استفاده از الگوها و شیوه‌های تحلیلی نظریه‌مبنایی صورت گرفت. به این شکل که در این بخش، با توجه به نتایج به دست آمده از مصاحبه با ۱۵ نفر از فرماندهان، امیران و سردارانی که در دوران دفاع مقدس در سطوح تصمیم‌گیری فعالیت داشته و همچنین با استفاده از نتایج به دست آمده از مصاحبه با فرماندهان و مدیران دست‌اندرکار فعال در حوزه نیروهای مسلح، جدول‌هایی طراحی شد. در بررسی ابتدایی با استفاده از تحلیل محتوا و تحلیل گفتمان صورت گرفته و قسمت اول کدگذاری مصاحبه‌ها، تعداد ۲۵ مفهوم و نکته کلیدی یافت شد. در دومین مرحله از کدگذاری این مفاهیم و بازبینی آن‌ها، ۱۰ مقوله کلی‌تر مورد توجه قرار گرفت که در جدول شماره (۶) این مقوله‌ها نشان داده شده است:

جدول شماره (۶): مرحله دوم کدگذاری باز مصاحبه با فرماندهان، امیران و سرداران حاضر در دفاع مقدس

مقوله‌ها	مفاهیم	کدها
دامنه مأموریت و حوزه فعالیت	اولویت کاری در زمان جنگ، موقعیت مکانی محل فعالیت، تعامل سازمانی و حوزه فعالیت	PAFA6, PAFA10, PAAA21, PAAA24
تشخیص هویت	تشخیص هویت	PACA2
انجام امور خدماتی موردنیاز	توجه به سلامت جسمانی، انجام امور درمانی، امور رفاهی - معیشتی و خدمات حقوقی	PACA1, PACA3, PACA5, PAAA25
چگونگی خدمات‌رسانی مناسب	تواضع در خدمت‌رسانی، آرامش خاطر رزمندگان، سرعت در خدمات‌رسانی و اطلاع‌رسانی به موقع	PAFA11, PAFA13, PAFA17, PABA18
سرمایه انسانی	حفظ سرمایه انسانی، مدیریت منابع انسانی، آرامش خاطر رزمندگان و سرمایه انسانی	PAFA7, PAFA12, PAFA13, PAAA23
تکریم ایثارگران و رزمندگان	ارج نهادن به خانواده معظم شهدا، آرامش خاطر رزمندگان، ارتقای روحیه رزمندگان و رسیدگی به خانواده شهدا و احترام به آن‌ها	PADA4, PAFA13, PAFA14, PAFA16
الگوسازی	الگوسازی	PAAB19
اطلاع‌رسانی	اطلاع‌رسانی	PABA18
بنیه دفاعی و عوامل مؤثر بر آن	تقویت بنیه دفاعی، بنیه دفاعی، عوامل مؤثر بر بنیه دفاعی و شرایط جنگ‌های جدید	PAFA8, PAFA15, PABA20, PAAA22
ویژگی‌های جنگ آینده	ویژگی جنگ‌های آینده و شرایط جنگ‌های جدید	PAFA9, PAAA22

در پایان، در مرحله دوم (کدگذاری محوری)، دیاگرام معروف ارتباطی (مربوط به کدگذاری محوری کرسول از بنیان‌گذاران روش نظریه‌مبنایی) به صورت درج‌شده در شکل شماره (۵) به دست آمد. این دیاگرام محصول مصاحبه‌های عمیق و باز با کارشناسان و متخصصان مدیریتی و جنگ‌های آینده بوده که در زمینه تعاون رزم و موضوع‌های مرتبط با رزمندگان نیز آگاهی‌های مفیدی داشته و از طریق استنتاج متن مصاحبه‌ها به دست آمده است:

شکل شماره (۵): الگوی به دست آمده از انجام مصاحبه‌ها با روش نظریه‌مبنایی

۴. نتیجه گیری

۴-۱. جمع بندی

ابتدا به طور خلاصه، پنج سؤال فرعی تحقیق که دلالت بر نقش‌ها و کارکردهای تعاون رزم و ارتباط آن با تقویت بنیه دفاعی دارد، مورد توجه قرار داده شد؛ سپس با بهره‌گیری از نرم‌افزار «لیزرل»، الگوی نهایی تحقیق نشان داده شد و در نهایت با بهره‌گیری از محتویات و مفاهیم اصلی درج شده در نرم‌افزار میک‌مک، دو سناریوی اصلی در مورد نقش و کارکرد «تعاون رزم» در جنگ‌های آینده (جنگ‌های فراصنعتی و جنگ‌های ناهمگون) مورد توجه قرار گرفت. همچنین، در پاسخ به این سؤال که «الگوهای به‌کار گرفته شده در تعاون رزم تا چه اندازه در جنگ آینده مفید خواهد بود؟»، با توجه به مطالعه دقیق اسناد و مدارک و مصاحبه‌های باز با متخصصین موضوع تعاون رزم و عملیات‌های دفاع مقدس و نیز با الهام از بحث‌ها و مذاکره‌های «جلسه خبرگی»، مسائل و موضوع‌های اساسی و محوری جنگ‌های آینده در قالب دو سناریوی «جنگ‌های فراصنعتی» و «جنگ‌های ناهمگون» مورد توجه قرار داده شده و نقش و کارکرد تعاون رزم در این دو نوع سناریو مطرح شد. به نظر می‌رسد اقدام‌ها و فعالیت‌های سه‌گانه تعاون رزم (پایشی، واپایشی و پیشگیرانه) با تغییرهای خاصی در دو نوع سناریو قابل اعمال باشد.

در واقع، جدول شماره‌های (۷) و (۸)، از یک‌سو، دلالت بر تغییرها و فرایندهای مرتبط با جنگ و مؤلفه‌های اثرگذار بر آن است و از سوی دیگر، نقش و اثرگذاری احتمالی «تعاون رزم» در آینده را منعکس می‌سازد.

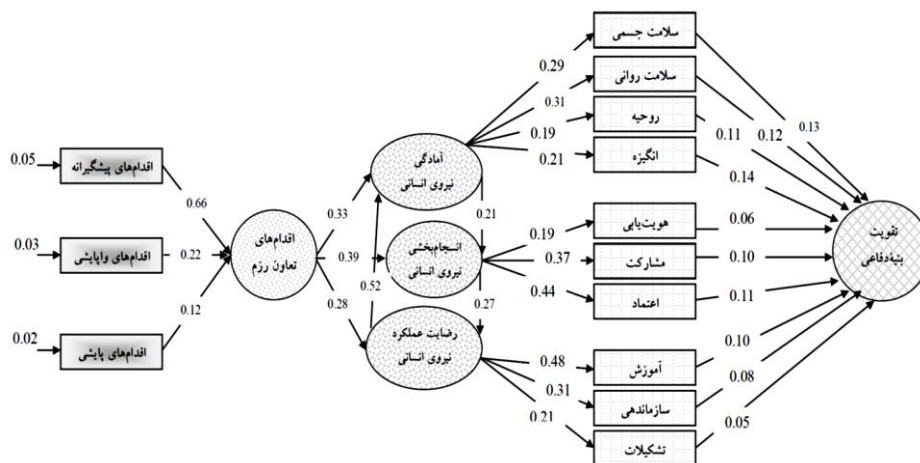
جدول شماره (۷): سناریوی پیشنهادی نقش و کارکرد تعاون رزم در جنگ‌های فراصنعتی

<p>۱. شکل‌گیری سازمان‌های فرادولتی (NGO)؛ ۲. پدیدارشدن جنبش‌های جدید اجتماعی (NSM)؛ ۳. کارکرد جدی‌تر و مستقیم‌تر گروه‌های مرجع (RG) مانند هنرمندان، ورزشکاران و...؛ ۴. شکل‌گیری قوی‌تر رسانه‌های گروهی.</p>	<p>عوامل اجتماعی - اقتصادی</p>
<p>۱. ظهور و گسترش ابزارهای پیشرفته هوشمند؛ ۲. بهره‌گیری روزافزون از آدم‌های مصنوعی (روبات‌ها)؛ ۳. استفاده از رایانه‌های نسل جدید با قالب‌های کوچک و کاربردی.</p>	<p>عوامل فناوریانه</p>
<p>۱. تمرکز کمتر تصمیم‌گیری‌های کلان سیاسی توسط دولت؛ ۲. استفاده روزافزون دولت‌ها از ابزارهای نوین ارتباطی.</p>	<p>عوامل سیاسی</p>
<p>۱. آمیزه‌ای از فرمان‌ها و دستورهای کتبی و شفاهی (تصمیم‌گیری قطعی بر مبنای وضعیت و شرایط بیرونی)؛ ۲. راهبرد برای شرایط و موقعیت‌های پیچیده و متنوع؛ ۳. ظهور و گسترش تسلیحات هوشمند و پیشرفته نظامی؛ ۴. استفاده از آدم‌های مصنوعی (روبات‌ها) در جنبه‌های مختلف صحنه نبرد؛ ۵. گسترش فناوری در زمینه‌های جنگی و تخریب و بی‌استفاده کردن مکان‌ها و تأسیسات فنی، نظامی، اقتصادی و ... دشمن؛ ۶. توسعه سلاح‌های غیرکشنده (مولدهای پالس الکترومغناطیسی، میکروویوهای پرنرژدی، وسایل الکتروآپتیکی) و الکترونیکی و...؛ ۷. رهنامه دفاعی نیروهای مسلح مبتنی بر انسان - دفاع محور.</p>	<p>عوامل نظامی - دفاعی</p>
<p>۱. فراهمین و تدابیر مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی) در مورد ارزش اینارگران؛ ۲. نقش قوی مراسم‌ها و مناسک مذهبی؛ ۳. استفاده کاربردی از نقش مؤثر رسانه‌های گروهی؛ ۴. استفاده کاربردی از نقش مؤثر گروه‌های مرجع؛ ۵. ارتباط مستحکم‌تر خانواده‌های رزمندگان و اینارگران.</p>	<p>پیشران‌ها</p>
<p>۱. بهره‌گیری از ابزارهای فناوریانه پیشرفته مانند DNA، نانو، تجهیزات سردخانه‌ای و تجهیزات مخابراتی؛ ۲. بهره‌گیری قوی‌تر از گروه‌های مرجع مانند مراجع دینی، هنرمندان و...؛ ۳. بهره‌گیری کاربردی از جنبش‌های جدید اجتماعی مانند دانشجویان، زنان، کارگران و...؛ ۴. بهره‌گیری از مجموعه‌های مختلف غیردولتی مانند پوشش‌های ارزشی در شبکه‌های مجازی، صلیب سرخ و هلال احمر.</p>	<p>تعاون رزم</p>

جدول شماره (۸): سناریوی پیشنهادی نقش و کارکرد تعاون رزم در جنگ‌های ناهمگون

<p>۱. شکل‌گیری افراد و گروه‌های متعصب و افراطی مذهبی؛</p> <p>۲. شکل‌گیری خرده‌فرهنگ‌های مذهبی - قومیتی؛</p> <p>۳. پدیدارشدن نابرابری‌های اجتماعی، اقتصادی و قومی - مذهبی؛</p> <p>۴. ظهور رسانه‌هایی فارغ از سلطه رسانه‌ای جهان (خبرگزاری‌های کوچک مقیاس).</p>	<p>عوامل اجتماعی - اقتصادی</p>
<p>۱. ظهور و گسترش ابزارهای کارآمد سبک؛</p> <p>۲. بهره‌گیری روزافزون از آدم‌های مصنوعی (روبات‌ها)؛</p> <p>۳. استفاده از رایانه‌های نسل جدید با قالب‌های کوچک و کاربردی.</p>	<p>عوامل فناوریانه</p>
<p>۱. تمرکز کمتر تصمیم‌گیری‌های کلان سیاسی از سوی دولت؛</p> <p>۲. بهره‌گیری زیاد مجموعه‌های شبه‌دولتی از ابزارهای نوین ارتباطی (فشار به دولت‌ها)؛</p> <p>۳. شکل‌گیری مجموعه‌های جدید و کوچک سیاسی (گروه‌های فشار).</p>	<p>عوامل سیاسی</p>
<p>۱. سازماندهی جدید در جنگ و عملیات شامل:</p> <p>انطباق‌پذیری (توانایی در جابه‌جایی سریع)، توانایی در عملیات‌ها و اقدام‌های غیرجنگی (ارتباط با مردم و فرهنگ‌های گوناگون، حفظ دائمی صلح، مبارزه با مواد مخدر و...)، گسترش نیروهای ویژه برای جنگ‌های ویژه و نگاه به سرباز به‌عنوان یک نظام حرفه‌ای با ظرفیت انجام چندین مهارت و اقدام؛</p> <p>۲. مدیریت در صحنه جنگ و عملیات شامل:</p> <p>کارآمدسازی نظام‌های ارتباطی غیرشبکه‌ای (مهارت برای تصمیم‌گیری در شرایط قطع ارتباط)، انعطاف‌پذیری ساختاری متناسب با تغییرات محیطی و خوداتکایی رزمی.</p>	<p>عوامل نظامی - دفاعی</p>
<p>۱. فرامین و تدابیر مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی) در مورد ارزش رزمندگان و ایثارگران؛</p> <p>۲. رهنامه نبرد ناهمگون راهبردی شامل:</p> <p>مردمی‌کردن دفاع و مقاومت، توجه به اصل غافلگیری و جلوگیری از برتری مطلق دشمن، به حداقل رساندن آسیب‌پذیری‌ها، شناسایی نقاط ضعف دشمن، اشراف اطلاعاتی به هدف‌های راهبردی دشمن، تجهیزات در خدمت جهت‌گیری انسانی دفاع، توجه به انگیزه‌های معنوی - اخلاقی، تکلیف‌مداری (نه فقط پیروزی در نبرد) و جهاد تدافعی (نفی تجاوز).</p>	<p>پیشران‌ها</p>
<p>۱. بهره‌گیری سازنده از خرده‌فرهنگ‌های قومی - قبیله‌ای و مذهبی؛</p> <p>۲. ارتقای تمهیدات پیشگیرانه برای جلوگیری از آسیب‌های جنگ؛</p> <p>۳. اصلاح و تغییر ضروری قوانین مرتبط با حفظ شأن و هویت انسانی ایثارگران؛</p> <p>۴. ارتباط اندام‌وار با گروه‌های مرجع جهت تقویت روحیه ایثارگران و خانواده‌های آن‌ها؛</p> <p>۵. بررسی مجدد اقتضانات سازمانی مرتبط با تغییرات ساختاری نیروهای مسلح ج.ا.ایران.</p>	<p>تعاون رزم</p>

باتوجه به الگوی تحلیلی - آماری با عنوان «ضرایب مسیر اقدام‌های مؤثر تعاون رزم بر بنیة دفاعی» (شکل شماره ۴)، با همان منطق اما با تشریح و توضیحی قوی‌تر و با بهره‌گیری از نرم‌افزار «لیزرل»، نمودار زیر ترسیم شده است:

شکل شماره (۶): اقدام‌های مؤثر تعاون رزم بر بنیة دفاعی و ضرایب مسیر آن‌ها

۴-۲. پیشنهادها

- (۱) مصاحبه‌های مبسوط‌تر و گسترده‌تر (به‌صورت تاریخ شفاهی) با مسئولین و فرماندهان عالی رتبه نظامی و دفاع مقدس در مورد اثرهای مثبت و کاربردی دفاع مقدس (به‌ویژه تعاون رزم) در جنگ آینده، طراحی و اجرا گردد.
- (۲) تحقیقی در حوزه «دفاع مقدس» با استفاده از سایر روش‌ها و فنون پژوهشی چون روش «تاریخی - تطبیقی» یا «تحلیل گفتمان» صورت پذیرد.
- (۳) رشته‌های تخصصی مرتبط با تعاون رزم و دفاع مقدس در سطوح کارشناسی و کارشناسی‌ارشد (و حتی دکترا) مانند مددکاری نظامی، طراحی گردد.
- (۴) به اقدام‌ها و برنامه‌های پژوهشی - اطلاع‌رسانی مانند میز ایثارگران یا برنامه‌های کاربردی در سطح رسانه ملی و سایر رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی به‌منظور ارتقای اهمیت «دفاع مقدس» پرداخته شود.

منابع و یادداشت‌ها

الف. منابع فارسی

۱. قرآن کریم، ترجمه مهدی الهی قمشه‌ای.
۲. امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، مجموعه بیانات، قابل دسترسی در: www.khamenei.ir
۳. ایثارگران ستادکل نیروهای مسلح ج.ا.ایران، (۱۳۸۰)، گزارش پژوهشی-کارشناسی در مورد اقدام‌های تعاون رزم در دوران دفاع مقدس.
۴. بوتول، گاستون، (۱۳۶۴)، *تبعی در ستیزه‌شناسی*، ترجمه حسن پویان، تهران، انتشارات چاپخش.
۵. بوتول، گاستون، (۱۳۸۰)، *جامعه‌شناسی جنگ*، ترجمه هوشنگ فرخجسته، تهران، انتشارات علمی و فرهنگی.
۶. صفایی، بهنام، (۱۳۸۷)، *بررسی و مستندسازی فرآیند و شیوه‌های خدمات روحی و حمایتی رزمندگان در دوران دفاع مقدس و اکتشاف راهبردهای آن و ارزیابی پیشنهادها لازم*، پروژه تحقیقاتی، تهران، مرکز تحقیقات راهبردی دفاعی، گروه مدیریت راهبردی و منابع انسانی.
۷. کورمون، بارتلمی، (۱۳۸۵)، *جنگ‌های نامتقارن درگیری‌های گذشته و امروز، تروریسم و تهدید جدید*، ترجمه علی سجادی انصاری و غلامرضا آتش‌فراز، تهران، نشر آجا.
۸. گیدنز، آنتونی، (۱۳۹۳)، *جامعه‌شناسی*، ترجمه منوچهر صبوری، تهران، نشر نی.
۹. مجمع تشخیص مصلحت نظام، (۱۳۹۱)، *قانون جامع خدمات‌رسانی به ایثارگران*، قابل دسترسی در: www.rc.majlis.ir
۱۰. مونکلر، هرفرید، (۱۳۸۴)، *جنگ‌های نوین*، ترجمه حسن درگاهی، تهران، انتشارات دانشکده فرماندهی و ستاد سپاه پاسداران انقلاب اسلامی.
۱۱. می‌یر، پیترو، (۱۳۷۵)، *جامعه‌شناسی جنگ و ارتش*، ترجمه علیرضا ازغندی، تهران، چاپخش.

ب. منابع انگلیسی

1. Janowitz, Morris, (1964), *The military in the political development of new nations*, the University of Chicago press.

